

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor
(Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo‘yicha direktor
o‘rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti
Psixologiya kafedrasini o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafuz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Ismoilova Zulayho Saidali qizi

Qarshi xalqaro universiteti Psixologiya yo‘nalishi2- kurs talabasi

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA XULQI OG’ISHGAN O‘QUVCHILARNING SHAXS XUSUSIYATLARINI KOMPLEKS DIAGNOSTIKA QILISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish masalasi ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida tadqiq etilgan. Tadqiqotda xulqi og‘ishgan va me‘yoriy o‘quvchilarning shaxslararo munosabatlarda namoyon bo‘ladigan xulq-atvor strategiyalari, emotsional holati hamda ijtimoiy moslashuv darajasi taqqoslab o‘rganilgan. Empirik tadqiqot jarayonida K. Tomasning nizoli vaziyatlarda xulq-atvor strategiyalarini aniqlash testi, shuningdek, kuzatuv va suhbat metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda raqobat va nizodan qochish strategiyalarining ustunligi, yuqori xavotir va agressivlik darajasi hamda ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlarining pastligini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari maktab psixologik xizmatini takomillashtirish va individual psixokorreksion ishlarni tashkil etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: xulqi og‘ishgan o‘quvchilar, shaxs xususiyatlari, kompleks diagnostika, psixodiagnostika, nizoli vaziyat, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация. В статье рассматривается проблема комплексной диагностики личностных особенностей учащихся с отклоняющимся поведением в общеобразовательных школах с позиции социально-психологического подхода. В ходе исследования были сопоставлены поведенческие стратегии в межличностных отношениях, эмоциональное состояние и уровень социальной адаптации учащихся с отклоняющимся и нормативным поведением. В качестве диагностических методов использовались тест К. Томаса по определению стратегий поведения в конфликтных ситуациях, а также методы наблюдения и беседы. Результаты исследования показали преобладание стратегий соперничества и избегания конфликта, высокий уровень тревожности и агрессивности, а также низкий уровень социальной адаптации у учащихся с отклоняющимся поведением. Полученные данные имеют важное научно-практическое значение для совершенствования психологической службы школы.

Ключевые слова: отклоняющееся поведение, личностные особенности, комплексная диагностика, психодиagnostika, конфликтные ситуации, социальная адаптация.

Abstract. This article examines the issue of comprehensive diagnostics of personality traits of students with deviant behavior in general education schools from a socio-psychological perspective. The study compares behavioral strategies in interpersonal relationships, emotional state, and the level of social adaptation between students with deviant and normative behavior. The empirical research employed the Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument, as well as observation and interview methods. The findings indicate a predominance of competitive and avoidance strategies, high levels of anxiety and aggression, and a low level of social adaptation among students with deviant behavior. The results of the study have significant scientific and practical value for improving school psychological services and organizing individualized psychocorrective interventions.

Key words: deviant behavior, personality traits, comprehensive diagnostics, psychodiagnostics, conflict situations, social adaptation.

Kirish. Bugungi kunda umumta’lim maktablarida ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligi nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasi, balki ularning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy muhitga moslashuvi va xulq-atvor xususiyatlari bilan ham bevosita bog‘liqdir. Ayniqsa, xulqi og‘ishgan o‘quvchilar muammosi zamonaviy maktab amaliyotida dolzarb ijtimoiy-psixologik masalalardan

biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bunday xulq-atvor shakllari o‘quvchining o‘zlashtirish jarayoniga, sinf jamoasidagi munosabatlariga hamda kelgusidagi ijtimoiy moslashuviga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Jamiyat taraqqiyoti, axborot texnologiyalarining tez sur‘atlar bilan rivojlanishi, oilaviy munosabatlardagi o‘zgarishlar va tarbiyaviy ta‘sirilar tizimidagi nomuvofiqliklar maktab yoshidagi bolalar psixikasida murakkab jarayonlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lmoqda. Natijada ayrim o‘quvchilarda tajovuzkorlik, itoatsizlik, ijtimoiy normalarga befarqlik, nizoli vaziyatlarga moyillik kabi xulqi og‘ishgan xatti-harakatlar kuzatilmoqda. Bu holat maktab psixologik xizmatidan mazkur muammoni yuzaki emas, balki chuqur va tizimli tarzda o‘rganishni talab etadi. Ma‘lumki xulqi og‘ishgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida faqat tashqi xulq-atvor belgilariga tayangan holda xulosa chiqarish bir yoqlama va samarasiz yondashuv hisoblanadi. Chunki bunday xulq shakllarining asosida shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, ichki motivatsiyasi, hissiy holati hamda ijtimoiy munosabatlar tizimidagi muammolar yotadi. Shu bois xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish ularning xulq-atvor sabablarini aniqlash va samarali psixokorreksion ishlarni tashkil etish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shuningdek, maktab amaliyotida xulqi og‘ishgan o‘quvchilar bilan ishlashda yagona metodika yoki alohida test natijalariga tayanish ko‘pincha kutilgan natijani bermaydi. Bunday o‘quvchilarni o‘rganishda kompleks diagnostik yondashuv - ya‘ni bir nechta psixodiagnostik metodlar, kuzatuv, suhbat va empirik ma‘lumotlar uyg‘unligi - shaxs xususiyatlarini to‘laqonli ochib berish imkonini yaratadi. Aynan shu yondashuv o‘quvchining xulq-atvoridagi og‘ishlarning psixologik mexanizmlarini aniqlash va individual yondashuv asosida yordam ko‘rsatish imkonini beradi. Mazkur maqolada umumta‘lim maktablarida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish masalasi ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinib, empirik tadqiqot natijalari asosida ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Psixologiya fanida xulqi og‘ishgan xulq-atvor muammosi ko‘p yillar davomida turli nazariy va amaliy yondashuvlar asosida tadqiq etib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda ushbu hodisa shaxs rivojlanishining ijtimoiy, psixologik va biologik omillari o‘zaro ta‘siri natijasida yuzaga keluvchi murakkab jarayon sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, maktab yoshidagi o‘quvchilarda namoyon bo‘ladigan xulqiy og‘ishlar shaxs shakllanishining muhim bosqichlari bilan bevosita bog‘liq ekani ko‘plab tadqiqotlarda qayd etilgan. L.S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida shaxs xulq-atvorining shakllanishi ijtimoiy muhit, ta‘lim va muloqot jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda izohlanadi. Uning fikricha, bolaning xulqi tashqi ijtimoiy ta‘sirilar orqali shakllanib, asta-sekin ichki psixik tuzilmalarga aylanishi mumkin. Ushbu yondashuv xulqi og‘ishgan o‘quvchilar muammosini individual kamchilik emas, balki ijtimoiy sharoit bilan bog‘liq jarayon sifatida tushuntirish imkonini beradi. A.N. Leontyev va S.L. Rubinshteynlarining faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlarida shaxs xulq-atvori uning faoliyati, motivlari va ehtiyojlari tizimi bilan birgalikda tahlil qilinadi. Mazkur nazariy qarashlarga ko‘ra, o‘quvchining xulqi uning ichki motivatsiyasi va tashqi talablar o‘rtasidagi muvozanat buzilganda og‘ishgan shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Bu esa xulqi og‘ishgan o‘quvchilarni o‘rganishda faqat xatti-harakatni emas, balki shaxs motivatsion sohasini ham chuqur tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. A.V. Petrovskiy va S.L. Rubinshteyn tomonidan ishlab chiqilgan shaxslararo munosabatlar nazariyasida o‘quvchi xulq-atvori sinf jamoasi, tengdoshlar va kattalar bilan bo‘lgan munosabatlar tizimi orqali shakllanishi ta‘kidlanadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, maktab muhitida ijtimoiy qabul qilinmaslik, nizoli munosabatlar yoki pedagogik e‘tiborsizlik xulqi og‘ishgan xatti-harakatlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. O‘zbek psixologiya maktabi vakillari, xususan V.M. Karimova tadqiqotlarida ham o‘smir va maktab yoshidagi bolalarda xulq-atvor muammolarini o‘rganishda shaxsning individual xususiyatlari, oilaviy muhit va tarbiyaviy omillarning kompleks ta‘siri alohida ta‘kidlanadi. Mualliflarning fikricha, xulqi og‘ishgan o‘quvchilar bilan ishlashda kompleks psixodiagnostik yondashuv ularning shaxsiy va ijtimoiy muammolarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xulqi og‘ishgan o‘quvchilar muammosini tadqiq etishda nazariy yondashuvlar yetarli bo‘lsa-da, maktab amaliyotida shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilishga qaratilgan empirik tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi. Shu bois ushbu

maqolada shaxs xususiyatlarini bir nechta psixodiagnostik metodlar asosida o‘rganish orqali mazkur bo‘shliqni to‘ldirishga harakat qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot umumta’lim maktablarida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilishga qaratilgan bo‘lib, unda ijtimoiy-psixologik yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot jarayonida xulqi og‘ishgan xulq-atvorning tashqi ko‘rinishlarini emas, balki uning psixologik mexanizmlari, shaxsning individual xususiyatlari hamda ijtimoiy munosabatlar tizimidagi o‘rni aniqlash maqsad qilib qo‘yildi. Tadqiqot metodologiyasining asosiy tamoyili sifatida kompleks yondashuv tanlandi. Ushbu yondashuv xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxsini bir tomonlama emas, balki bir nechta o‘zaro bog‘liq psixologik ko‘rsatkichlar asosida o‘rganish imkonini beradi. Muallif fikricha, faqat bitta metodika asosida olingan natijalar o‘quvchi shaxsining real psixologik holatini to‘liq aks ettira olmaydi, shu sababli diagnostika jarayonida turli metodlarning uyg‘unlashuvi zarur hisoblanadi. Tadqiqotda quyidagi psixodiagnostik metodlardan foydalanildi:

K. Tomasning nizoli vaziyatlarda xulq-atvor strategiyalarini aniqlash testi, shaxsning nizoli vaziyatlarda o‘zini tutish yo‘nalishlarini (raqobat, hamkorlik, kelishuv, nizodan qochish va moslashuv) aniqlashga xizmat qildi. Ushbu metodika o‘quvchilarning shaxslararo munosabatlarda namoyon bo‘ladigan yetakchi xulq strategiyalarini baholash imkonini berdi.

Shaxs xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan psixologik so‘rovnomalar, o‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlari, emotsional holati va ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlashga yo‘naltirildi.

Kuzatuv metodi, o‘quvchilarning tabiiy maktab muhitidagi xulq-atvorini baholash, ularning tengdoshlar va o‘qituvchilar bilan munosabatlarini tahlil qilish imkonini berdi.

Psixologik suhbat, o‘quvchilarning ichki kechinmalari, motivlari va xulq-atvor sabablarini chuqurroq anglash maqsadida qo‘llanildi.

Tadqiqot empirik bazasi sifatida umumta’lim maktabining 5–9-sinf o‘quvchilari tanlab olindi. Respondentlar orasidan pedagogik kuzatuvlar va maktab psixologi tavsiyalariga ko‘ra xulqi og‘ishgan xulq-atvor belgilari namoyon bo‘lgan o‘quvchilar alohida guruh sifatida ajratildi. Tadqiqot jarayonida ishtirokchilarning yosh va individual xususiyatlari, shuningdek, tadqiqotning etik me‘yorlariga qat‘iy rioya qilindi. Olingan empirik ma‘lumotlar qiyosiy-tipologik tahlil usuli asosida qayta ishlanib, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlari va nizoli vaziyatlarda xulq-atvor strategiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlandi. Tadqiqot natijalari statistik tavsiflash orqali umumlashtirildi va jadval ko‘rinishida taqdim etildi.

Empirik tadqiqot natijalari. Tadqiqot jarayonida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini aniqlash maqsadida K. Tomasning nizoli vaziyatlarda xulq-atvor strategiyalarini aniqlash testi asosida empirik ma‘lumotlar to‘plandi. Ushbu metodika o‘quvchilarning shaxslararo munosabatlarda namoyon bo‘ladigan yetakchi xulq strategiyalarini aniqlash imkonini berdi hamda xulqi og‘ishgan xatti-harakatlarning psixologik yo‘nalishini baholashda muhim ahamiyat kasb etdi. Empirik tadqiqotda xulqi og‘ishgan xulq-atvor belgilari kuzatilgan o‘quvchilarning nizoli vaziyatlarda ko‘proq qaysi strategiyalarga moyil ekanligi aniqlandi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, mazkur o‘quvchilar orasida raqobat va nizodan qochish strategiyalari ustunlik qiladi. Bu holat ularning shaxslararo munosabatlarda konstruktiv muloqot o‘rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishini ko‘rsatadi.

Diagnostik ko‘rsatkichlar	Xulqi og‘ishgan o‘quvchilar (%)	Me‘yoriy o‘quvchilar (%)
Raqobatga moyillik (K. Tomas)	34	18
Hamkorlikka moyillik (K. Tomas)	14	32
Kelishuv strategiyasi	18	29
Nizodan qochish	22	13
Moslashuv darajasi	12	28

Diagnostik ko‘rsatkichlar	Xulqi og‘ishgan o‘quvchilar (%)	Me‘yoriy o‘quvchilar (%)
Yuqori xavotir darajasi	31	15
Agressivlikning namoyon bo‘lishi	29	12
Ijtimoiy moslashuvning past darajasi	46	19

Xulqi og‘ishgan va me‘yoriy o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini taqqoslovchi diagnostik ko‘rsatkichlar. 1-jadval.

1-jadval ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadiki, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda raqobat va nizodan qochish strategiyalari ustun bo‘lib, hamkorlik va moslashuvga yo‘naltirilgan xulq strategiyalari nisbatan past darajada namoyon bo‘ladi. Me‘yoriy o‘quvchilarda esa konstruktiv xulq-atvor strategiyalarining ustunligi va ijtimoiy moslashuv darajasining yuqoriligi kuzatiladi.

Natijalar tahlili. Xulqi og‘ishgan va me‘yoriy o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini taqqoslashga qaratilgan empirik tadqiqot natijalari ularning nizoli vaziyatlarda xulq-atvor strategiyalari hamda emotsional holatida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatdi. 1-jadval ma‘lumotlariga ko‘ra, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda raqobatga moyillik (34 %) va nizodan qochish strategiyasi (22 %) me‘yoriy o‘quvchilarga nisbatan ancha yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat ushbu toifadagi o‘quvchilarda nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligidan dalolat beradi. Me‘yoriy o‘quvchilarda esa hamkorlik (32 %) va kelishuv (29 %) strategiyalarining ustunligi kuzatildi, bu ularning shaxslararo munosabatlarda murosaga tayyorlik darajasi va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlari yuqoriligini ko‘rsatadi. Moslashuv strategiyasining xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda past darajada (12 %) namoyon bo‘lishi ularning ijtimoiy muhit talablariga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelayotganini tasdiqlaydi. Shuningdek, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda yuqori xavotir darajasi (31 %) va agressivlik ko‘rsatkichlarining (29 %) me‘yoriy o‘quvchilarga nisbatan sezilarli darajada yuqori ekani aniqlandi. Bu holat xulqi og‘ishgan xatti-harakatlarning faqat tashqi intizomiy buzilishlar bilan cheklanmasdan, balki shaxsning ichki emotsional zo‘riqishi va psixologik beqarorligi bilan ham bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ijtimoiy moslashuvning past darajasi xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda (46 %) yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lib, bu ularning tengdoshlar va kattalar bilan munosabatlarida muammolar mavjudligini tasdiqlaydi. Me‘yoriy o‘quvchilarda mazkur ko‘rsatkichning pastligi (19 %) esa ularning maktab muhitiga nisbatan barqaror moslashganligini ifodalaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning xulq-atvori shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, emotsional holati va ijtimoiy moslashuv darajasi bilan bevosita bog‘liqdir. Ushbu farqlarni inobatga olmasdan tashkil etilgan tarbiyaviy yoki intizomiy choralar kutilgan samarani bermaydi. Shu bois xulqi og‘ishgan o‘quvchilar bilan ishlashda kompleks psixodiagnostik yondashuv asosida individual psixologik yordam ko‘rsatish zarurati yanada yaqqol namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari umumta‘lim maktablarida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlari me‘yoriy o‘quvchilarnikidan sezilarli darajada farq qilishini ko‘rsatdi. Xususan, xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda nizoli vaziyatlarda raqobat va nizodan qochish strategiyalarining ustunligi, hamkorlik va moslashuvga yo‘naltirilgan xulq shakllarining esa past darajada namoyon bo‘lishi aniqlandi. Bu holat ularning shaxslararo munosabatlarda konstruktiv muloqot o‘rnatishda qiyinchiliklarga duch kelayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, tadqiqot davomida xulqi og‘ishgan o‘quvchilarda yuqori xavotir va agressivlik darajasi, ijtimoiy moslashuvning past ko‘rsatkichlari kuzatildi. Mazkur natijalar xulqi og‘ishgan xatti-harakatlarning faqat tashqi intizomiy buzilishlar bilan emas, balki shaxsning ichki emotsional holati va individual-psixologik xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liqligini tasdiqlaydi. Muallif pozitsiyasiga ko‘ra, xulqi og‘ishgan o‘quvchilar muammosini bartaraf etishda biryoqlama yondashuvlar, ya‘ni faqat tarbiyaviy yoki jazolovchi choralar kutilgan samarani bermaydi. Aksincha, shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish asosida olib borilgan psixologik ishlar o‘quvchilarning xulq-atvorini to‘g‘ri tushunish va individual yondashuvni ta‘minlash imkonini beradi.

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi amaliy tavsiyalarni berish mumkin:

Maktab psixologlari uchun Xulqi og‘ishgan o‘quvchilar bilan ishlashda alohida test yoki kuzatuv natijalari bilan cheklanmasdan, kompleks psixodiagnostik yondashuv asosida shaxs xususiyatlarini baholash tavsiya etiladi. Bu individual psixokorreksion dasturlarni ishlab chiqishda samaradorlikni oshiradi.

Pedagoglar va sinf rahbarlari uchun Xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning xatti-harakatlarini faqat intizomiy muammo sifatida emas, balki psixologik yordamga muhtoj holat sifatida baholash zarur. O‘quvchilar bilan muloqot jarayonida hamkorlik va kelishuvga asoslangan yondashuvlarni rivojlantirishga e‘tibor qaratish lozim.

Ota-onalar bilan ishlashda Xulqi og‘ishgan o‘quvchilarning oilaviy muhitini inobatga olgan holda psixologik maslahatlar tashkil etish, ota-onalarning farzand xulq-atvoriga nisbatan ongli va izchil munosabatini shakllantirish tavsiya etiladi.

Profilaktik ishlar yo‘nalishida Maktab muhitida ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishga qaratilgan treninglar, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi mashg‘ulotlarni tizimli ravishda tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

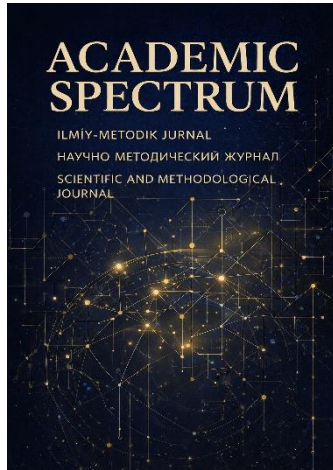
1. Vigotskiy, L. S. (2005). Psixik rivojlanishning madaniy-tarixiy nazariyasi. Moskva: Pedagogika.
2. Leontyev, A. N. (2004). Faoliyat. Ong. Shaxs. Moskva: Smisl.
3. Rubinshteyn, S. L. (2003). Umumiy psixologiya asoslari. Sankt-Peterburg: Piter.
4. Petrovskij, A. V. (2001). Shaxslararo munosabatlar psixologiyasi. Moskva: Akademiya.
5. Karimova, V. M. (2018). Yosh va pedagogik psixologiya. Toshkent: O‘qituvchi.
6. Tomas, K. W. (2008). Conflict and conflict management. New York: McGraw-Hill.
7. Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: W.H. Freeman.
8. Zimbardo, P. G. (2002). Psychology and life. Boston: Allyn & Bacon.
9. Eysenck, H. J. (1998). Personality and individual differences. London: Plenum Press.

MUNDARIJA:			
Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o'g'li	Nazirjon	O'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G'ayratovna	Ferangiz	O'smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo'naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o'g'li	Nodirbek	O'smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o'rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o'rtasida sun'iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodikovich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun'iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta'siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o'g'li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O'g'iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu'monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o'smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morlik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi	Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich	Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi	Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir	The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi Iskandarov Sherzod Abdug'aniyevich	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Туйбаева Саида Бахтияровна	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon Adxamjon qizi	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Zulayho Saidali qizi	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Saida Rahimovna	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi	Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Dilnoza Aleksandrovna Mirzayev Ismoiljon Xasanjon o'g'li	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Xasanova Aziza Kumushbek qizi	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Izzatillo Axmadillo o'g'li	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Саулат Толыбаевич	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi	Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitara Odil qizi	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Madinaxon Sherquzi qizi	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240

To‘rayeva Nosirovna	Gulnora		
Qudratova Bahromovna	Nozima	Tog‘ay Murod asarlarining til xususiyatlari	244
Pak Aleksandrovna Qurbonova Mamat qizi	Diana Zamira	Yangi O‘zbekistonda ota-onalar universitetining maktabgacha ta‘limdagi tarbiyaviy funksiyalarini kengaytirish mexanizmlari: muammolar va yechimlar	248
Abdullayeva Madinaxon Alisher qizi		Inglizcha varvarizmlarning o‘zbek tilidagi genderga xos qo‘llanish xususiyatlari	251
Ibrohimova Vahobjonovna	Halima	Mamlakatimizda yoshlarning internet tarmogidan tog'ri fodalanishini nazorat qilish	254
Soliyev Sobirovich	Ilhomjon	Eshitish nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutq rivojlanishining logopedik asoslari	258
Akmalova Akmal qizi	Bahora	Erta bolalik davrida ijtimoiy-emotsional va psixologik rivojlanish	261
Alimjonova Fazliddin qizi	Sabina	Vatan himoyasi - jasorat ifodasi	265
Ganjiyev Furqatovich	Feruz	Globalashuv davrida agressiv o‘smirlar jamiyatga moslashishining ijtimoiy-psixologik determinantlari	269
Zuxriddinova Dilshodbek qizi	Risola	Tuban suvo‘tlarining ekologiyadagi ahamiyati	274
Ibodulloyev Sheraliyevich	Nurali	Integrativ yondashuv asosida otmlarida ta‘lim sifatini boshqarish samaradorligini oshirish omillari	278
Umirbekova Kenesbaevna	Nasiba	Axborot globalashuv jarayonida o‘smirlarning O‘z-o‘zini anglash transformatsiyasi jarayonlarini shakllantirishga ta‘sir etuvchi omillar tahlili	282
Yarashov Lazizovich	Azizbek	Correlation analysis of factors of social psychological competence of forensic psychologist expert	286
Ondayev Shuhrat Hasanovich		Profilaktika inspektorlarida kasbiy deformatsiyaning oldini olishning psixologik xususiyatlari	294
Narmuradova Uktamovna	Rayhon	Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi	298
Jumayeva Laylo Elmurodovna		Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri	301

“ACADEMIC SPECTRIUM” ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRIUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRIUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o’zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E’lon qilinadigan maqolalarga bo’lgan asosiy talablar:

✚ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;

✚ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro’yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;

✚ maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so’z) va tayanch so’zlar (8-10 ta) ingliz, o’zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to’liq yozilishi

kerak), mualliflar bir nechta bo’lsa, ularning har biri haqida to’liq ma’lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko’rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo’llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro’yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e’lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o’ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo’lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to’liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro’yxatda ko’rsatiladi. Matn ichidagi ko’chirmadan so’ng iqtibos olingan asarning ro’yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o’rinda kitob, to’plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to’liq nomi, nashr ko’rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko’rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko’rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Antiplagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo’lsa, barcha savol va e’tirozlar bo’yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo’lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezlari va ma’ruzalari chop etilmaydi. E’lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko’chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o’zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko’rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o’zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko’rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: <https://fanistiqbollari.uz>
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

*“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 1-Son.*